



הופיע:

"ימים של עופרת"

מאת

משה רשקס

"רק אדם שחש את חויות הקרב בגופו ובנפשו וטעם את משמעות המלחמה ומאבק בקה המר יכול היה לתאר כך, בבהירות וללא מעצורים את מערבולת ההזיות ומאורעות החיים של אדם הנאבק על נפשו".

★

המצודה

בקדמת הכנרת

עין גב במערכה - מהדורה שניה

תולדותיו ועמידתו של משק ספר מול התקפות הצבא הסורי.

★

תולדות

מלחמת הקוממיות

מהדורה שמינית

משרד הבעתון - הוצאה לאור

"השקפת-עולמו" המובהקת של המאוכזב מלכתחילה, הנובר בחטאיהם הקטנים של הבריות פשוט משום שאינו רואה לפניו ענין חשוב יותר לענות בו, ולעולם הוא לומד ממה שענינו רואות, במקחות שאינה נלאית, אותו לקח עצמו: "אין חדש תחת השמש" ו"מה שהיה הוא שיהיה". ואנחה נלווית לכך כהד עמום, כמין פורקן של- כאורה ממועקה נוחה זו שאין לה שחר, אלא שאין המספר משמיע את אנחתו בקול, משום שלא כדאי, או משום שגם להרגשת עצב עמוק, משחרר, אין הוא מסור גל. כל זה מוכר מדי, אפילו אין הוא בא בספר זה כמצרך של אפנה כי אם כסיכום כן של נסיון חיים. אין בכך צידוק ליצירת-אמנות, ובמקרה הספר שלפנינו - אין בכך צידוק ליכולת, לרעננות ולשמחת-החיים השופר עים באורח כה פרדוקסלי מסגנון הכתיבה הגמיש והדינאמי.

אי אפשר איפוא שלא לברך על היכולת הסיפורית המעולה שנתגלתה בסיפור זה מברו, ואי אפשר שלא להצטער על תוכו הרדוד. דומה יש בכוחה של רחל איתן להרים משאות כבדים יותר מאלה שהרימה. נקוה כי ההמשך יבוא.

עדות גרמנית על הנאצים

מ. מושקט

Unter dem Schatten deiner Flügel;
Überwindung, Jochen Klepper. Stuttgart,
Deutsche Verlags-Anstalt.

הבא ללמוד את תולדות הנאצים ותוצאותיו המדיניות, התברתיות, הכלכליות, הפסיכולוגיות וכיו"ב, כבר יש לרשותו ספרות עצומה. היא כוללת מקורות רשמיים, סקירות היסטוריות, מדעיות ופופולריות, ניתוחים סוצי-יולוגיים, מדיניים ופסיכולוגיים, יומנים, סיפורים, וכמובן חומר רב מן המשפטים של פושעי המלחמה בארצות השר-נות, ובראש וראשונה בבית-הדין הבינלאומי הצבאי בנירנברג ובמשפט אייכמן בירושלים.

ברור שהחומר הנזכר עומד בעיקר על עדויותיהם של קרבנות הנאצים, והתרומה הגרמנית לליכון הבעיה, אם לא נביא בחשבון מסמכים רשמיים גרמניים, עדיין היא דלה מאוד.

מכאן חשיבות פירוטו של יומן קלפר, ובו רשימו-תיו של סופר גרמני מזהיר זה החל בשנת 1932 ועד מותו הסראני ב-10 בדצמבר 1942, כאשר התאבדו הוא ואשתו ובתו החורגת.

רשימות אלה נכתבו דרך שיטה, יום יום, והן מביאות לפנינו לא רק קיום לרמותו של איש-הסגולה, אשר ניסה להילחם על כבודו נוכח המנגנון הפראי של המדינה הנפשעת ולהציל את חיי משפחתו אשר מוצאה יהודי; הן גם גודשות פרטים אבתנטיים על המשטר, וזאת בת-קופה כאשר מלכות הרשע ההיטלראי עדיין היתה דואגת להסוות כלשהו את פרצופה האמיתי - דבר שזנחה לגמרי

פחתו. אז התחיל במאבק להצלתה, שנשתיים במותו ובמות יקיריו. תחילה הוא מצליח לקבל מכתב ממינסטר הפנים פריק, המבטיח קיום משפחתו בברלין. אבל השר אינו מסתיר ממנו כי זהו פתרון ארעי וקלפר מבין שאין הצלה למשפחתו אלא עם יציאתה לחוץ לארץ. הידיעות על גירושים ורציחות, והצדדים לקראת השמדת יהודים, הולכים ורבים, ועם הקרבנות כבר נמנים אנשים מסביבות. הוא משתדל לקבל אשרת יציאה לשווייץ או לשוודיה לפחות לבתו החורגת, אך תקותו לקבל דרכון בשיכילה, כפי שהוכחט לו על ידי המיניסטר, הולכת ופוחתת, והרעיון על התאבדות נעשה בן לוויה מתמיד למאמצים הללו, כמפלט יחיד מהתעללות במשפחתו. אשתו ובתו תמימות־דעים אתו, אבל ההחלטה הטרואגית אינה מונעת את הסופר מלהמשיך בכתיבת יומנו ובעבודתו הרגילה. הוא אינו רואה בהחלטה בריחה מהחיים אלא צעד הכרחי, מוצדק בעיניו גם מבחינה דתית ומוסרית, אשר יאפשר לו הצלת שלימות אישיותו ואמונתו וכבודם של בני משפחתו.

בחמישה בדצמבר 1942 מודיע לו מזכיר הצירות השווייט, אלמקויסט, שנתקבלה אשרת כניסת לבתו. קלפר מצליח להתקבל ב־7 בדצמבר אצל מליניסטר־הפנים פריק, אך זה אומר לו שהוא חסר־אונים, ואף שהבטיח לו דרכון הרי הדבר חלוי במשטרת הבטחון בלבד, ומצדו יכול הוא רק לתמוך בבקשתו במשטרה.

ב־9 בדצמבר מתקבל קלפר בזכות המלצתו של השר על ידי אייכמן. הראיון אינו נושא פרי. אייכמן אמנם מזמין את קלפר לחזור ולבוא למחרת היום, אולם על תשובתו למדים אנו כבר מהרשימה האחרונה ביומנו של קלפר, רשימת הפרידה מהעולם הזה ב־10 בדצמבר, כאשר המשפחה שמה קץ לחייה.

ג.

אף רשימה אחרונה זו, ככל יתר הרשימות שרשם הסופר במשך אחת־עשרה שנה, מורכבת משני חלקים: מהבעת מחשבותיו המוסריות והדתיות, משיחתו בינו לבין עצמו ושיחתו עם אלוהיו, וכן מרישום עובדות, עובדות המאירות באור עז את הנאציזם ואת דמותו המדינית והמוסרית. בעיני קלפר יהודי הוא מושג דתי בלבד, והגיהנום הערוך ליהודים בשלטונו של היטלר הוא גיהנום לגרמנים בני דת משה, סבלו של חלק מן העם הגרמני בראש וראשונה. גם לאור יומנו של קלפר ברור שבחירת היהודים כשעיר לעזאזל של הנאציזם לא הייתה מקרה; ועם זאת ברור בהחלט שעל השמדת יהדות אירופה לא הוחלט עקב גורמים אויבי־טיביים הקשורים במעמדם של היהודים, עקב השנאה המושרשת ומסורת הרדיפות, אלא כמכשיר לפירוד האומה, ואחר־כך לפירוד העולם, כדי לשלוט בו ביתר קלות. דוגמת "הפתרון הסופי" אמורה הייתה ללמד את יתר העמים מה צפוי להם אם יסרבו לקבל את שלטון "עם האדונים".

אם כעבור שנים יאמר אייכמן שמעולם לא היה אנטי־שמי, לא חש שנאה ליהודי כלשהו, הרי יהא בזה גם החלק הזה של האמת שנתגלה ביתר שאת במשפטו בירושלים; שהרי בעמדו לדין לפני שופטי ישראל לא נאשם אייכמן כיחיד בשם ששה מיליונים מקרבנותיו, כי אם

סקירות ויומנים, המשקפים את דמותו של הנאציזם ושיחיה טוטליטריות וקיבליות ללא בוש. לכן אם כותבי אחרי ההתקפה על ברית המועצות, משעברה לדרכי כתבו בימי המלחמה, וביחוד בשלבה האחרון, מן הנמנע היה שלא יזכירו את פשעי הנאציזם בלא שיתחייבו בנייה מפורש או התעלמות מלפת, לא כן הדבר במה שנכתב לפני פרוץ המלחמה ובשנותיה הראשונות. משקלו של יומן קלפר טמון דוקא בעובדה שרובו נוגע לתקופה שלפני המלחמה, לתקופה שבה רבים בגרמניה ומחוצה לה לא ידעו או לא רצו לשקול (ורבים הטוענים גם כיום שאי אפשר היה לדעת מראש), לאן פני הנאציזם מועדות, מה משמעותו המדינית, החברתית, החינוכית, הלאומית והבין־לאומית, ומה הסכנות הצפויות ממנו לעולם כולו.

יומנו של קלפר זורע אור על מהותו של הנאציזם באותם הימים, והוא בהיר שבעתים משום שהוא בא מידי גרמני נאמן, שהיה מושרש במסורת עמו ומעורה בחייו התרבותיים, בטוח שמאבקו על כבודו האנושי עלול לתת פרי וסופו שנמחה ונעקר ללא יאוש באלוהיו ובמצפון העולם אשר בו האמין עד הרגע האחרון. אך עד שנעמוד על האשליה לגבי הנאציזם בראי יומנו והאמיתות שנתן להן ביטוי, נקדים דברים אחרים על האיש עצמו.

ב.

קלפר כתב שירים שזכו להערכת הכנסיה הפרוטסטנטית, וספרים רצופי פטריטיזם ("ספינת האנשים העייניים" — 1933), התפעלות מאבי המיליטאריזם הפרוסי, פרידריך וילהלם הראשון, אשר היה שנוא מאז ומעולם על כל הדמוקרטים ("האב" — 1937), ומכנסית לותר על שרשיה הלאומניים ("בריחתה של קטרין פון בורה" — קטע מספר זה פורסם רק אחרי המלחמה).

קלפר אשר נולד במשפחת כוהן פרוטסטאנטי בסיליזה בשנת 1903 והחל בפעולתו הספרותית בברסלאו עבר לברלין בשנת 1931, אחרי נישואיו. ואף שהמוצא היהודי של אשתו והשתתפותו בפירסומים של הסוציאלי־דמוקרטיה הגרמנית היו פגמים חמורים, התעלמה הביקורת הספרותית הנאצית מעובדות אלה ושיבחה את סגולותיו כסופר לאומי. ואם כי אחרי עליית היטלר לשלטון הוא שוחרר מעבודתו ברדיו הגרמני ואחר־כך מהוצאת הספרים אולשטיין, ולימים הוצא מלשכת הסופרים של הרייך, לא נאסר עליו להמשיך עבודתו הספרותית, קודם־כל בשים לב לערכו הלאומי של ספרו "האב".

בתחלה חשב קלפר מן הסתם כי יוכל להבטיח לעצמו חיים שקטים בגרמניה הנאצית אף יוציא מכלל סכנה את אשתו היהודיה ושתי בנותיה, למרות הרדיפות האנטי־יהודיות. אף על פי כן, זמן קצר לפני פרוץ המלחמה החליט לשלוח בת חורגת אחת לאנגליה; ובצר ממנו לשלוח גם את אשתו ובתו החורגת האחרת לחוץ־לארץ בפרוץ המלחמה. בסוף 1940 גויס לצבא לעשרה חודשים, שירת ביחידות בחזית בפולין, בולגריה ואוקראינה. בסוף שנת 1941 הוחזר לברלין, משנקבע כי בשל נישואיו ליהודיה אינו "ראוי" לשרת בצבא הגרמני. בשונו לברלין נתחזר לו גודל הסכנה האורבת למש-

הוצאת "מסדה" בע"מ

ספרים חדשים

אברהם שאנן

הספרות העברית החדשה לזרמיה

מחקר יסודי בתחום הספרות המושווית, כתוב בגישה מקורית אל תולדות הספרות העברית, עם הערכות חדשות לגבי סופרים ואסכולות. מצטיין בסגנון בהיר וע"י כך נעשה מובן גם לתלמידים ולכל המתעניינים בספרות עברית.

★

בצלאל ס. רות

תולדות היהודים באיטליה

ספר ראשון על תולדות היהודים באיטליה המקיף לא רק את ההיסטוריה הדתית, הכלכלית והתרבותית, אלא משקף את החיים הכלליים והיהודיים באיטליה לכל צדדיהם.

גם כנציג המשטר הקניבלי, כנציג המיליונים של משטר זה שנוקק לאנטישמיות כנסיון לשעבוד האנושות כולה והתיימר באמצעות השמדת היהודים להגשים מטרות שחרגו הרחק מכל מושג ידוע על האנטישמיות ורדיפת יהודים בלבד.

מבחינה זו, וזו בלבד, צדק אייכמן שאין לערב את האנטישמיות במדיניות "הפתרון הסופי" וקלפר תרם ביומנו תרומה ניכרת להבנת מהותו של הנאציזם בג"ר לויי האנטישמיים והחוקף לאנטישמיים גם יחד.

אף זו, יומנו של קלפר מעיד שאין — ולא היתה — כל עילה לראות בנאציזם בימי עלייתו לשלטון משהו שונה מזה הידוע לנו כיום: תנועה נפשית, פראית, בלתי אנושית, מסוכנת לעמה, לעמים אחרים, לתרבות האנושית ולקיום העולם כולו. קלפר ואנשי חוגו ידעו זאת כל הזמן, ואף על פי כן לא היו מסוגלים לשום פעולה של ממש. רק ערב פרוץ המלחמה, אחרי הפרעות וההתעללויות והקמת מחנות ריכוז, הגיעו להצדקת התגודות המצפוניות, המוסרית, לשלטון, התנגדות שגם אז לא הגיעה לכלל מעשה. מיומנו של קלפר אנו למדים שהסיפורים על התנגדות גרמנית להיטלר הם במידה רבה פרי משאלה חסודה ודמיון, ללא כל אחיזה במציאות. הנסיונות הספורים שנעשו בכיוון זה, כפי הידוע לנו כיום, צמחו לא מתוך מרי מוסרי והשאיפה לחיטול הנאציזם הכרברי, כי אם לרגל תכניות להצלת גרמניה מתבוסה וראית במלחמת העולם, ואף נסיונות אלה היו מועטים וכושלים מתחילתם.

בחוגו של קלפר, אנשי האינטליגנציה והאצולה, אנשי הכהונה הפרוטסטנטית והקתולית, לא היתה מעולם אש" ליה בדבר מהותו של הנאציזם, וסכנתו לאומה הגרמנית ולאומות אחרות. כולם היו בטוחים שאחרי היהודים יבוא תור ההשמדה לבני עמים אחרים ובני שכבות שר גות של העם הגרמני גופו. היו ביניהם אנשים שהיו מסוגלים לקיים את עצמאות מחשבתם, להעריך כראוי את סיכויי השלטון הנאצי, להביע צער ואף לעזור לקרי בנות הנאצים, כגון אותו הכוהן, ידידו של קלפר, שנשלח למחנה ריכוז על עזרתו ליהודים, אבל לא היו ביניהם מורדים; כולם חונכו למשמעת ולנאמנות למדינתם, יהיה מה שיהיה שלטונה, מגמה שהנאציזם הצליח להגבירה באמצעות מכשירי הסברה, חינוך והפחדה מיוחדים. אפ"י לו בלב בתו היהודיה של קלפר לא היתה קיימת השאלה של בחירה בין נפילת הרייך, בין מאמץ כלשהו לקרב את תבוסתו לבין מותה היא. גם לה נראו האינטרסים של הרייך עדיפים מבעיותיה האנושיות, החברתיות והלאומיות ואף המצפוניות, והיא היתה שותפת במלוא ההכרה להחלטה על ההתאבדות, ובכך כביכול השלימה עם גוריהדין הנאצי על השמדת בני-עמה שנדרשה כביכול לטובת מדינתה.

ד.

עד כמה היתה התנגדות לנאציזם בלתי אפשרית כמעט בהעדר גיבורים בגרמניה — גם זה ניתן להסיק מיומנו של קלפר. שהרי הוא ושכמותו, אלה שבמחשבתם וב"לבם הסתייגו מהיטלר וכנופייתו, היו שרויים בבדידות גמורה ובהיותם מתיימעט לא היו מסוגלים למעשי הצלה

מחקרים בהיסטוריה

שמעון אפלבוואם

Studies in History edited on behalf of the Faculty of Humanities by Alexander Fuks and Israel Halpern, Jerusalem 1961. At the Magnes Press. The Hebrew University.

יריעת החומר שבקובץ חדש זה של "סקריפטא" היוצא אים עליידי האוניברסיטה העברית נפרשת על פני תקופה רחבה, למן המאה הרביעית לפני הספירה ועד ימינו, ובעוד ששה מאמרים עוסקים בנושאים יהודיים, הרי לשלושה אין כל זיקה ישירה ליהדות, אם כי לאחד משלשתם נודעת משמעות מסוימת בעיני כותב שורות אלה לשאלות הלאומיות היהודית. כחשובים בין המחברים רים הללו, נראים לי, מסתו של פרופסור יצחק בער על "ישראל, הכנסיה הנוצרית והקיסרות הרומאית", ודב רי י. אריאלי על "האינדיבידואליזם והתודעה הלאומית בארצות-הברית".

פרופסור בער שם לו לתפקיד לבדוק את שאלת היחס בין בית ישראל, הדת הנוצרית המתפשטת והשלטון הרומאי מוזמן אדריאנוס ועד "הכרות הסובלנות" של קוני סטטיניוס. מחקר ארוך זה שופע למדנות ושליטה במקור, רות, והתמונה מצוירת במכחול-ענק ובכוח פיוטי. הברי רור סובב על שתי שאלות-ציר; באיזו מידה שאבו אבות הכנסיה והוגיה הראשונים השראתה מההלכה היהודית; והאם היתה היהדות דת מותרת לפי החוק בעיני השלטון הרומאי? ניתוחו של בער ומובאותיו מדגימים, כי לא מעט מדברי אבות הכנסיה שאוב ממקור רות יהודיים, וביחוד בולטים בנדון זה הדברים הנוגעים ביחס הנוצרים כלפי עכו"ם, והמורים להם הלכות התינהגות בשעת מבחן ורדיפות על-ידי השלטונות. בקביעות אלה מסתייע החוקר בשביל להוכיח, כי שתי הדתות היו נתונות בימי האימפריה במידה שווה לאיסורים ולרדירות פות מטעם השלטון, אף כי אבות הכנסיה ניסו להציג את עדתם כמקדשי השם היחידים וכבעלי-מונופולין בימלחמת-המצוה נגד העבודה הזרה.

פרופסור בער הגדיל לעשות בהדגמו את הזיקה בין ספרות אבות הכנסיה לספרות חכמינו, אבל אין אני בטוח כלל שהצליח להוכיח את צדקת טענתו, כי היה דות היתה דת אסורה או לפחות נרדפת בעקבות באימפריה עד ימי המאה הרביעית. ולא עוד אלא שהעיון בעובדות ובקטעים המובאים במחקר הנוון שכונעני בהיפוכם של דברים. שהרי כמעט כל ציטטה בעניין מעמד היהדות באימפריה ניתנת להתפרש, כי היהדות זכתה להכרת הממשלה בתורת דת, ואם ערכם של כמה מהקטעים הללו מוטל בספק בגלל מקורם הנוצרי (המדובר בדבריהם של טרטוליאנוס ואריגן, לדוגמה), הרי הפסוק מירושלמי ע"ו (ה' ר') מימי דיוקלטיאנוס מעיד בפירוש על היתר שהותרה היהדות. אבל מוכרעת יותר מכל עדות אחרת היא קביעתו של הקיסר תיודוסיוס הראשון משנת 393— והיא מובאת על-ידי בער עצמו "מני וידוע, כי הדת היהודית אינה אסורה על פי שום חוק". על כך מעיר בער: "לא היה הקיסר במצב לבקש אסמכתא

על ידי הסתרה, שימוש בתעודות מזויפות ומקומות מחבוא.

קלפר אף לא העלה בדעתו דרך הצלה כזאת לרבים, שהרי לא הביא בחשבון דרך זו כמפלט ליחידים מבני משפחתו. אף שהיו לו אמצעים כספיים, קשרים וידידים, אף שידע להגיע אל מיניסטרי-הפנים או אל אייכמן, אף ששמו כסופר הלך לפניו גם בתקופת הנאצים— הרגיש שבגרמניה רבתי אין לאן ללכת, אין אצל מי להסתתר, אין אפשרות הצלה אלא במסגרת המשטר הנאצי בלבד, וכין שמשטר זה ביטל ביודעין את האפשרות הנוכחת אף לגבי יהודים, ובתורת יוצא מן הכלל— הרי החליט מה שהחליט: לא להילחם בשלטון, לא לעמוד בתלאות המאבק ובתקוותיו שיש להן יסוד רק כאשר יש לו למאבק משמעות חברתית, אלא לפרוש מן החיים.

מעניין וטראגי כאחת הוא וידויו שהמקום היחיד אשר בו חש בנוח לפי הערך הן כאיש רוח והן כאנטי-נאצי היה הצבא.

יומנו של קלפר חשוב לא רק להבנת נפשו של העם הגרמני בתקופת הנאציזם, כי אם גם להפרכת האמונה שהעם בהמוניו לא ידע דבר על מעשיו הקניבליים של השלטון. זכור שבמשפט נירנברג מצא לנכון אף ריבני טרופ להביע את הדעה שכתב-האשמה שלו נשלח לפי כתובת מוטעית; והתליין הנס פרנק, המושל הכללי של פולין, אמר שעל מחנה מיידאנק נודע לו רק בשנת 1944, וכי עד סוף המלחמה לא ידע על תהליך ההשמה בידה בו.

קלפר רשם ביומנו ידיעות על גירושם האכזרי של היהודים מחלקי פולין שסופחו לרייך, על הוצאתם להורג של יהודים גרמנים מיד לאחר גירושם לסביבות לובלין, על מעשי האכזריות ביהודי סלובקיה ופולין והשמדתם, על ההתעללויות והפשעים במחנות ריכוז שונים, בזאכסנ-האוזן, רוונסבריק וכו'. הוא רשם ידיעות על הדברים הללו כבר במשך שנת 1942, היינו בטרם הופעל "הפתרון הסופי" במלואו, וזאת לא בעקבות התעניינותו המיוחדת בהם בשל מצבו המשפחתי, אלא בשל הידיעות שנמסרו לו תדיר על ידי שכנים ומכרים, אורחים רגילים בפרברי הבירה הגרמנית.

למותר ללמוד מכאן קל וחומר על מה שהיה ידוע בנידון זה לריבנטרוף, לפרנק ולשכמותם. הדברים מעיינים, מכל מקום, על מידת האמת שבסברה על חוסר הידיעה בעם הגרמני על מעשי הסיס ויתר הארגונים הנפשעים של הנאצים, על הרציחות בארצות הכיבוש ועל המתרחש במחנות הריכוז וההשמדה. יוכן קלפר נמנה בלי ספק עם הסופרים הגרמניים שזכרם יישמר ימים רבים בתולדות הספרות הגרמנית. ואף שכיום עדיין בני עמו מתעניינים בספריו שריח לאומני נוסף מהם ("האב" יצא זה עתה בגרמניה במהדורה חדשה של שמונים אלף), הרי מקומו בספרות מובטח בראש וביראשונה בזכות יומנו, שהוא עדות על סבל היהדות הגרמנית והאירופית בימי המלחמה, על הברבריות הנאצית ועל התפוררותה המוסרית של האומה הגרמנית.